

Ruinrestaurering i Igaliku og Qaqortukulooq i 2013

Qaqortukulooq. Ruingruppen set fra Qaqortukuluup Qaqqaa.

Foto: Andreas Rutkauskas 2013

Rapport

Georg Nyegaard
Nunatta Katersugaasivia Allagaateqarfialu
2014

Feltarbejdet dag for dag

Torsdag d. 18. juli

Georg Nyegaard (GN) ankommer til Narsarsuaq kl. 8:15. Henrik Høier (HH) og Jacob Bovin (JB) ankommer til Narsarsuaq kl. 10:30. Videre transport til Igaliku med ankomst kl. 13:00. Der afhentes gods hos Pilersuisoq og provianteres. Besigtigelse af ruinerne. Canadisk filmhold fra Montreal under ledelse af Jessica Auer – som vil følge restaureringsarbejdet – ankommer ligeledes til Igaliku ved 13-tiden.

Fredag d. 19. juli

HH dokumenterer den vestlige portal i ”tiendeladen”, som skal restaureres og stabiliseres. JB og GN påbegynder klipning af græs i ruingruppen med buskryddere. Såle Aronsen (SA) deltager. Der lånes to donkrafte til restaureringen hos Vittus Egede. Det øvrige materiale der er behov for til denne samles sammen.

Lørdag d. 20. juli

HH og JB finder igoalikusandsten i omgivelserne til brug ved restaureringen. De påbegynder derpå arbejdet med portalen, som følges af det canadiske filmhold. Den store overliggersten løftes med donkraft og de bærende sten i portalens østside skubbes ind, rettes til og justeres. Nye sten skubbes ind under den øverste af de bærende til erstatning for irregulære sten indsat i nyere tid. Opgaven løses med snilde og omhu, så stabilitet opnås. – Græs slås sideløbende på arealet af GN og SA. Om eftermiddagen kun sammenrivning af græs for ikke at larme, da der er bryllup i kirken og efterfølgende kaffemik i forsamlingshuset overfor ruinområdet.

Søndag d. 21. juli

Fridag.

Mandag d. 22. juli

Arbejdet med tiendeladens vestportal gøres færdig. Den knækkede mindesten af igoalikusandsten i bispegraven i nordkapellet til domkirkeruinens kor limes sammen med stenlim. Der klippes græs i ruinområdet (GN og SA).

Tirsdag d. 23. juli

Der isættes bolte med årstallet 2013 i de nyindsatte sten i vestportalen til tiendeladen. Der klippes græs i ruinområdet. Udstyr til Qaqortukuloq pakkes.

Onsdag d. 24. juli

Der pakkes og gøres rent i indkvarteringen. Kl. 10:30 afrejse til Qaqortoq via Itilleq, hvor der indkøbes diverse materialer i Stark og proviant i Brugsen. Videre transport til Qaqortukuloq med ankomst kl. 15. Der etableres teltlejr og bæres udstyr til ruinerne. Gravmaskinen – lejet hos LNS i Qaqortoq – og som skal bruges ved restaureringen af festhallen, ankommer med landgangsfartøj. Den ilandsættes og JB kører den op ad skrænten til ruinområdet efter at have lavet en rampe. Det canadiske filmhold er også ankommet til Qaqortukuloq og følger arbejdet.

Torsdag d. 25. juli

HH og JB identificerer på baggrund af fotos af den intakte nordmur fra 1935 de sten, der ligger inde i festhallen, og som stammer fra den del af nordmuren, som er væltet ind i rummet på et tidspunkt efter udgravningerne i 1935 på grund af trykket af det opkastede materiale fra ruinens indre bag nordmuren. Stenene mærkes og anbringes på området uden for ruinen mod nord. Enkelte sten sættes på deres oprindelige plads i murværket med det samme. – GN går til fåreholder Kalistaaraq Karlsen og låner plads til frysevarer i fryseren mm. – Kirkeruinens hældende sydmur kontrolleres på baggrund af Knud Kroghs målepunkter. Afstanden fra nordmuren til det røde mærke over indgangsdøren til koret måles med metalmålebånd til 716 cm og med plastmålebånd til 716,3 cm. – Det canadiske filmhold følger arbejdet i festhallen.

Fredag d. 26. juli

Heldagsregn. Festhallens indre nu tomt for sten, som ligger på området lige nord for ruinen. Der renses op i vestmuren. Småsten og fyld tages ud af murværkets indre (kassetur). Der iagttages et lerlag som fundamentsten og de nederste skifter er lejret i. Den meget store stenblok som er gledet ind i rummet fra vestmurens murværk løftes op og skubbes ind. Den anbringes ligesom på de ældre fotos klodset op og understøttes af andre sten. – GN fjerner store mængder af fåremøg og hestepærer i og omkring boligområdet.

Lørdag d. 27. juli

HH og JB gør hallens vestvæg færdig. Den store terningeformede sten som et år eller to forinden var faldet ud af væggen og ind i rummet – og dermed gjort vestvæggen ustabil – sættes på plads i væggen. Den mere end 1 tons tunge sten løftes op med gravemaskinen og skubbes på plads på et leje af tang hentet ved kysten som glidemiddel. De to store indsatte sten i vestgavlen kiles op og mange små sten placeres nederst i murværkets indre. Der påbegyndes en oprensning af den tilbageværende del af nordmuren. Det påvises at sten, der ligger i murens indre over større fundamentsten er opmuret med brug af ler. Det canadiske filmhold laver interviews med HH og GN. – GN gennemgår kirkeruinens murværk og laver en opgørelse over de steder i murværket – både ind- og udvendigt - hvor der mangler sten og forekommer ustabilitet med henblik på kommende udbedringer.

Søndag d. 28. juli

HH og JB arbejder videre på genopførelse af festhallens nordmur. Det canadiske filmhold laver interview med JB. – GN sejler til Narsarsuaq sammen med det canadiske filmhold. Ankommer dertil kl. 18:30.

Mandag d. 29. juli

Qaqortukuloq: HH og JB arbejder videre på genopbygningen af festhallens nordmur med udgangspunkt i Roussells fotos af den intakte mur i 1935.

Narsarsuaq: GN planlægger de kommende dages arbejde og kontakter LNS, Qaqortoq, kommunen og Blue Ice, samt besvarer e-mails. Modtager kl. 18:00 forskningschef Lene Floris fra Nationalmuseet i København. Spiser med hende på hotellet kl. 19 og orienterer om programmet for de efterfølgende to dage.

Tirsdag d. 30. juli

Qaqortukuloq: HH og JB afslutter restaureringen af festhallens nordmur. Der lægges græstørv i en del af hallens indre. Desuden udbedres terrænet nord for hallens nordmur.

Narsarsuaq: GN tager med Lene Floris videre til Itilleq og Igaliku kl. 8:30. Ophold i Igaliku fra kl. 9 – 12. Tager videre til Narsaq med ophold fra 13 – 18. Fortsætter til Qaqortoq og ankommer kl. 19:00. Indkvartering på Søndshjemmet.

Onsdag d. 31. juli

GN har diverse gøremål i Qaqortoq (bytter materiale i Stark, køber græsfrø hos lokal entreprenør). Kl. 9:00 afgang til Qaqortukuloq sammen med Lene Floris, som efterfølgende vises rundt på Hvalsey-pladsen. HH og JB præsenterer det færdige resultat af restaureringen af festhallen. Feltudstyr, privat udstyr og værktøj pakkes sammen og bringes til kajen, hvor vi afhentes af en båd fra Blue Ice. Der sejles til Qaqortoq. Under 1 ½ times ophold opsøger GN kommunen, turistkontoret, Kujataamiu Nutaaq, Museet samt LNS. Der sejles videre til Qassarsuk med ankomst 15:30. Indkvartering i Jackie Simouds hus. Lene Floris vises rundt på ruingruppen og afrejser kl. 16:45 til Narsarsuaq for den efterfølgende dag at fortsætte til Nuuk for at holde møde med Daniel Thorleifsen på Grønlands Nationalmuseum & Arkiv.

Torsdag d. 1. august

Hans Kapel, som - i samarbejde med Niels Chr. Clemmensen – har foretaget opmåling af ruinområdet på den nordlige del af Qassarsuk-sletten i juli 2013 – gennemgår sammen med HH, JB og GN alle norrøne ruiner hørende til "nordgården" og "elvgården". Gennemgangen foretages med henblik på at lave en oversigt over vedligeholdelsesarbejdet, der er brug for i de kommende år. Om aftenen videretransport til Itilleq og Igaliku.

Fredag d. 2. august

Holdet er tilbage i Igaliku, hvor HH og JB laver den store låge i det omgivende hegn overfor vandhuset. GN fortsætter græsklipning med buskryddere på ruinområdet.

Lørdag d. 3. august

Fridag. HH og JB bestiger Illerfissalik og fotodokumenterer ruinen på toppen med fotos. Om aftenen deltagelse i den årlige igalikufest.

Søndag d. 4. august

Fridag

Mandag d. 5. august

HH og JB laver lågerne færdig i hegn overfor vandhuset. GN klipper græs på ruinområdet.

Tirsdag d. 6. august

HH og JB afslutter arbejdet med lågerne i hegnet omkring ruinområdet. Der pakkes udstyr sammen. – Nuka Nathanielsen (NN) ankommer fra Nuuk og han fortsætter græsklipningen sammen med GN.

Onsdag d. 7. august

HH og JB rejser 10:30 til Narsarsuaq. GN og NN ordner udstyr i "brandstationen" og vasker sengelinned i servicehuset til de to nyankomne. Jørgen Hollesen (JH) ankommer fra Danmark kl. 16:30.

Torsdag d. 8. august

JH's bevaringsundersøgelse påbegyndes (JH + GN + NN). Ved Area B, som udgravedes i 2012, graves to testhuller i det sydvestlige hjørne af feltet. Der graves ca. 35 cm ind i profilvæggen mod vest, hhv. 0 - 1 m og 2 - 3 m fra sydvest-hjørnet. Her vil JH indsætte sensorer til den opstillede klimastation. Der graves i tre horisonter, hvor lag 1 er græs-tørven, lag 2 det underliggende rødbrunlige tørvelag uden kultur og lag 3 det underliggende gråsorte, sandede lag, som indeholder kultur (træ, knogle osv.). De mest markante fund efter størrelse måles ind i niveau under overfalden og med angivelse af afstand til felt B's sydvæg – bag hvilken der findes en tidligere gravet drænggrøft. JH vil undersøge drænggrøftens eventuelle indvirkning på bevaringen.

Fredag d. 9. august

Der graves i bund i begge 100 x 35 cm store testhuller. Alle fund er fra "kulturlaget", dvs. lag 3.

Lørdag d. 10. august

Profilerne i testhullerne (mod vest) renses af, måles op, tegnes og beskrives. JH færdiggør installationen af måleudstyret. GN og NN klipper Malene Egedes have.

Søndag d. 11. august

JH og GN tildækker de to testhuller. Regnvejr hele dagen.

Mandag d. 12. august

GN og NN taler med færeholder Hans Jørgen Simonsen, som dyrker på det tilstødende areal. Vi forklarer om tilstedeværelsen af det fundrige og velbevarede kulturlag og om baggrunden for opsætning af måleudstyret. Vi nævner, at der kan blive tale om fremtidige udgravninger. Simonsen er imødekommende overfor sådanne planer, forudsat han får markskadeerstatning. – Der gennemgås fundposer fra testgravningen. JH udvælger de poser med fund, som han ønsker at anvende i sin undersøgelse og resten pakkes med henblik på at blive sendt til Nuuk.

Tirsdag d. 13. august

JH rejser til Nuuk. Orri Vesteinsson ankommer fra Reykjavik. Der påbegyndes en systematisk undersøgelse af mark- og moseområdet mellem Area A og B og kilden. Der udlægges et målesystem og påbegyndes gravning af systematiske prøvehuller med henblik på at afgøre kulturlagets udstrækning.

Onsdag d. 14. august

Arbejdet med at klarlægge kulturlagets udstrækning øst for kilden fortsætter.

Torsdag d. 15. august

Arbejdet med at klarlægge kulturlagets udstrækning øst for kilden fortsætter.

Fredag d. 16. august

GN afrejser. Flyet kan ikke lande i Nuuk og der overnattes i Kangerlussuaq. OV og NN fortsætter arbejdet i Igaliku

Lørdag d. 17. august

GN ankommer til Nuuk.
OV og NN fortsætter arbejdet i Igaliku.

Mandag d. 19. juli

OV og NN afslutter arbejdet i Igaliku og rejser hjem til hhv. Reykjavik og Nuuk.

Restaurering af Ruin 5, "Tiendeladen", i Igaliku

Baggrund

Knud Krogh fra Danmarks Nationalmuseum foretog i 1973 en gennemgang af bispesædets ruiner og beskrev efterfølgende, hvilke restaureringstiltag han mente, der var behov for ved de enkelte anlæg i "Notater vedrørende restaurering af bispesædets ruiner. Gardar, Igaliku – august 1973" (**bilag nr. 1**). Om Ruin 5 (Tiendeladen) står i notatet bl.a.: "Ruinen er omtrent bevaret i samme udstrækning som i 1926. En sikring af de to overliggere i syd må foretages. Nye materialer må indskydes; disse må mærkes – evt. blot registreres ad fotografisk vej".

I 2010 gennemgik Grønlands Nationalmuseum & Arkiv igen alle bispesædets ruiner for at vurdere, hvilke restaureringstiltag, der er behov for. I undersøgelsen deltog Hans Kapel, Mogens Skaaning Høegsberg og Georg Nyegaard. I den efterfølgende rapport, "Pleje og synliggørelse af norrøne ruiner i Igaliku" står bl.a. om Ruin nr. 5: "På det stenbyggede fortidsminde er der brug for en sikring af den østlige portals overligger, hvis understøtning på den ene side er ustabil. Desuden bør stabiliteten i den anden portal undersøges, da det er meget almindeligt, at de besøgende kravler op på overliggeren". Det skal i parentes bemærkes, at der ved en fejl er byttet om på øst og vest, idet det er den vestlige portal, hvis overligger var meget ustabil.

Under feltarbejde i Igaliku i 2011 (opsætning af hegn rundt om ruinerne) og 2012 (restaurering af domkirketomten og den store kostald; digital GPS baseret opmåling af ruingruppen ved N.C. Clemmensen; udgravning i mosen øst for kilden) var vi næsten dagligt vidende til, at både børn og voksne kravlede op på sydsidens to overliggersten på Ruin 5. Da vi samtidig blev opmærksomme på, at den vestlige overligger ligger så ustabil, at den kan røkkes, besluttedes at restaurere og sikre denne i 2013 i samarbejde med de to ruineksperter Henrik Høier og Jacob Bovin, som til daglig er tilknyttet Museum Sydøstdanmark og som for Kulturstyrelsen udfører ruinrestaurering rundt om i Danmark. Samme feltsæson indbefattede efterfølgende desuden restaurering af "festhallen" ved Hvalsey-fjordens kirke. Arbejdet blev delvist finansieret gennem økonomiske tilskud fra Nordisk Kulturfond (kr. 50.000), Dronning Margrethe og Prins Henriks Fond (kr. 50.000) og Nuna Fonden (kr. 25.000).

Restaurering af tiendeladens vestportal

Fig. 1. Tiendeladens vestportal set fra syd inden restaurering

Fig. 2. Vestportalen set fra øst inden restaurering

Fig. 1 og 2 viser indgangsportalen til den vestlige indgang på sydsiden af tiendeladen inden restaureringen i 2013. I portalens østside er i andet skifte under overliggeren i nyere tid udtaget regulære byggesten, som er erstattet af uregelmæssige sten, hvoraf den yderste har en trekantet form. Den øverste sten i østside, som overliggeren hviler på, er desuden kommet til at ligge forskudt indad. Konstruktionen var så ustabil, at det må betegnes som et held, at der ikke er sket nedskridning når de besøgende kravler op på overliggeren.

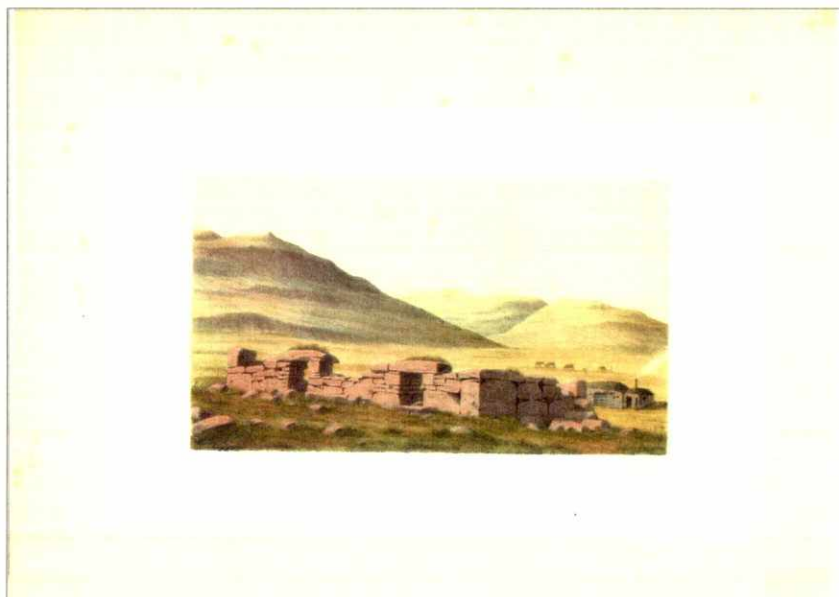

Fig. 3. Sydsiden af tiendeladen som den fremtrådte i 1880

Forud for feltarbejdets start blev der foretaget studier i arkiverne i "Danmarks Middelalder og Renæssance" på Danmarks Nationalmuseum i maj 2013. I den forbindelse fremkom bl.a. den farvelagte illustration fig. 3, som er identisk med Tavle XXVII hos Holm (1883). Denne viser sydsiden af tiendeladen, som den fremtrådte da Gustav Holm besøgte stedet i 1880; på dette tidspunkt ser de to indgangsportaler ud til at være intakte. Desuden fandtes senere to meget tidlige fotos af sydsiden, hvoraf især det ene (fig. 4) tydeligt viser sydsidens murværk.

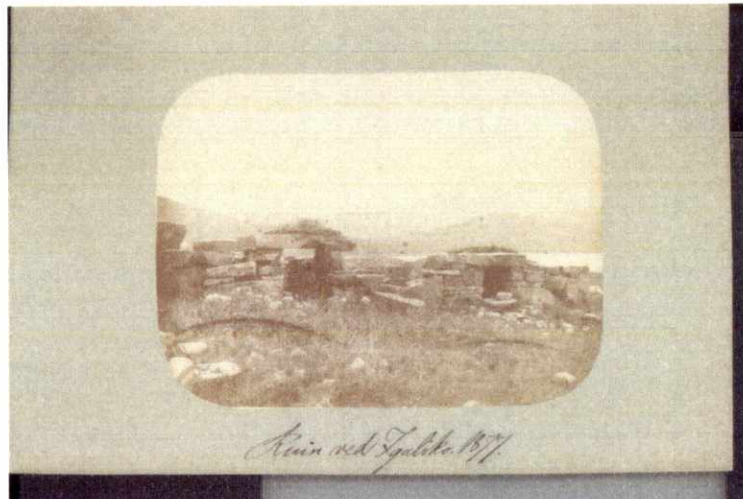

Fig. 4. Foto af sydsiden af tiendeladen fra 1877.

Efter at Henrik Høier havde dokumenteret den vestlige portals aktuelle udseende, blev disse to afbildninger af murværket brugt som udgangspunkt for at finde passende byggesten af igalikusandsten i terrænet omkring bygden til at sætte ind som erstatning for de ”ukurante” sten i vestportalens østside (fig. 5).

Fig. 5. Henrik og Jacob studerer illustrationen fra 1880

Efter der var fundet et passende udvalg af sten kunne arbejdet gå i gang. Den lokale beboer, Vittus Egede, var som sædvanlig meget hjælpsom og stillede diverse værktøj til rådighed for arbejdet, bl.a. dunkraft, bæltestropper med skralde, diverse træstolper mm.

Arbejdets gang kan følges på fig. 6 – 13. Den store overligger blev i første omgang løftet op med dunkraft, hvorefter den trekantede sten der lå yderst i andet skifte under overliggeren blev fjernet. Den store sten i første skifte under overliggeren var forud sikret mod nedskridning med en omslutende bæltestrop, der var strammet op med en skralde og understøttet af træbjælker. Derpå blev der indsat en ny sten af igalikusandsten, som minder om den oprindelige sten på samme position, der ses på førnævnte afbildninger. Den store sten under overliggeren blev herefter med bæltestrop og

skralde rykket tilbage, så dens inderside flugter med indgangsåbningen. Tilsvarende blev de resterende tre mindre sten i andet skifte under overliggeren pillet ud og erstattet af regulære byggesten. Den store overligger, som inden arbejdets start lå lidt forskudt i forhold til sydmurens forløb, blev sluttelig rettet op således at den flugter med ydersiden. De tre indsatte sten i portalens østside blev alle forsynet med en bolt med årstallet 2013 indhamret.

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11. To stolte ruinrestaureringseksperter ved arbejdets afslutning

Fig. 12. Den restaurerede indgangsportal set fra syd

Fig. 13. Den restaurerede indgangsportal set fra nord

Restaurering af mindesten i bispegraven

Til markering af hvor man under udgravningerne i 1926 fandt bispegraven, har man for mange år siden placeret en mindesten udført af igalikusandsten i domkirkens nordkapel. Uvist hvornår har denne sten fået et tværgående brud (fig. 14). Under feltarbejdet i 2013 blev stenen taget op og sammenlimet med stenlim (fig. 15).

Fig. 14. Mindestenen inden restaurering

Fig. 15. Mindestenen fra bispegraven sammenlimes med stenlim

Ruinen på Illerfissuaq

Lørdag d. 3. august besteg Henrik Høier og Jacob Bovin det 1752 m høje Illerfissalik. På toppen fotodokumenterede de den formodede norrøne ruin af en udsigtspost, se fig. 16 – 20.

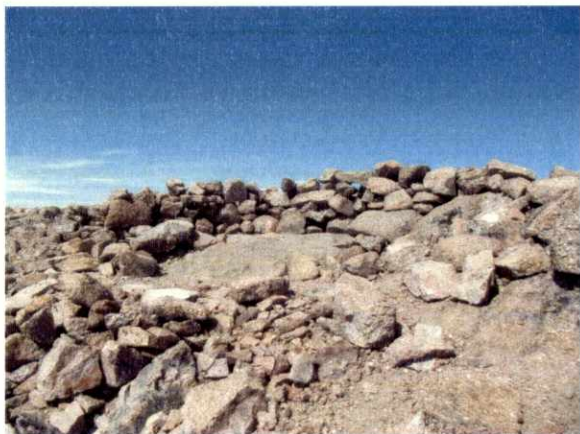

Fig. 16. Stenstruktur på toppen af Illerfissalik

Fig. 17. Samme motiv set mod VNV

Fig. 18. En del af strukturen set mod VNV

Fig. 19

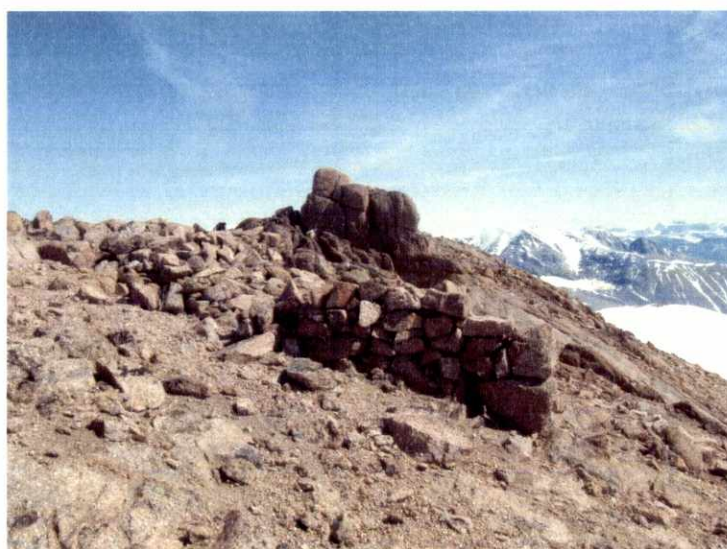

Fig. 20

Restaurering af festhallen i Qaqortukuloq

Baggrund

Under restaureringen af ruinen af Hvalsey-fjordens kirke i 1999 (Nyegaard 2009) blev der gjort overvejelser om en kommende restaurering af den tilhørende gårds festhal. Da Roussel udgravede gårdsanlægget i 1935 viser samtidige fotos, at festhallens fire stenbyggede vægge endnu stod i noget nær fuld højde på dette tidspunkt (Roussel 1941, side 191) (fig. 21). Efterfølgende er en del af nordmuren væltet ind i rummet, som en følge af presset fra jord og sten fra ruinens indre, som ved Roussels udgravning blev opkastet umiddelbart bag nordmuren (fig. 22).

Fig. 21. Festhallen fotograferet af Roussel i 1935

Fig. 22. Flyfoto af festhallen.

Det er uvist, hvornår nordmuren er væltet, men C. L. Vebæk (1964) skriver efter et besøg på stedet d. 15. juli 1962, at sammenskridningen er sket ”inden for de senere år”. Da det må formodes, at Vebæk også har aflagt Hvalsey-pladsen besøg i forbindelse med sine feltarbejder i Sydgrønland i slutningen af 1940’erne og i 50’erne, er det formentlig sket i den mellemliggende periode.

Vebæk (1964) foreslår efter sit besøg i 1962, at der foretages en restaurering festhallens nordmur på baggrund af Roussells fotos af muren, som den så ud i 1935. Efter hans opfattelse ville arbejdet kunne udføres i løbet af 5 – 6 dage af en arkæolog og to til tre arbejdsfolk ved hjælp af treben og talje samt hest og vogn. Han opfordrer i sin lille rapport til, at arbejdet ”udføres snarest belejligt, om muligt i 1964”.

Grønlands Nationalmuseum blev i 2012 kontaktet af en medarbejder i Kommune Kujalleq, der gjorde opmærksom på, at der var skredet en stor sten ud af festhallens vestvæg. Museumsleder Ole G. Jensen fremsendte d. 17. september 2012 et foto af ruinen (fig. 23), som viste, at en stor terningformet sten i et af de nederste skifter var gledet ud, hvilket medførte, at den nordlige halvdel af vestmuren nu var blevet ustabil. Da det indebar en risiko for yderligere nedskridning, og dermed også en fare for publikum, besluttede Grønlands Nationalmuseum & Arkiv at foretage en renovering af ruinen i 2013, som også indbefattede en genopførelse af nordmuren på baggrund af Roussells fotos fra 1935.

Der blev taget kontakt til Museum Sydøstdanmark, som har tilknyttet specialister i ruinrestaurering, der udfører opgaver for Kulturstyrelsen i Danmark. Georg Nyegaard holdt kort før jul i december 2012 et møde med direktør Keld Møller Hansen og arkæolog Henrik Høier i Vordingborg. Det blev her aftalt, at de to eksperter i ruinrestaurering, Henrik Høier og Jacob Bovin, skulle deltage i restau-

rer i Igaliku og Qaqortukulooq den efterfølgende sommer. NKA indsendte ansøgninger til Nordisk Kulturfond, Dronning Margrethe og Prins Henriks Fond og NunaFonden og modtog et tilskud på i alt 125.000 kr. Desuden blev der givet tilsagn om støtte på kr. 25.000 fra selskabet LNS i Qaqortoq i form af rabat på leje af gravemaskine.

Fig. 23. Foto af festhallen i 2012. Foto: Ole G. Jensen

Restaurering af festhallen

Efter ilandsætning af gravemaskine fra landgangsbåden, tilhørende firmaet LNS i Qaqortoq, kørtes denne op til området bag festhallens nordmur. Henrik Høier og Jacob Bovin identificerede indledningsvis så mange af stenene i festhallens indre, som det var muligt at genkende på Roussells fotos af nordmuren fra i 1935 (fig. 24-25). Disse blev mærket og løftet op med gravemaskinen og anbragt i området bag nordmuren. Øvrige sten som ikke kunne identificeres på fotos blev også fjernet fra ruinens indre. Det var kun med nød og næppe, at den allerstørste af de nedfaldne sten, på måske 2 – 3 tons, kunne løftes med gravemaskinen (fig. 26 og 27).

Efter at sten var udrømmet fra ruinens indre blev der taget fat på en restaurering af vestgavlen. En meget stor stenblok nederst i væggen (fig. 28), som er skredet ned siden Roussells udgravning i 1935 – og givetvis som en følge af denne – blev først skubbet ind og klodset op med sten, så den nu ligger som i 1935 (fig. 21). Derpå indsattes umiddelbart over denne den store, tilnærmelsesvis terningformede sten, som var skredet ud af væggen indenfor de seneste år, og som var årsag til at den nordlige del af vestmuren nu var ustabil. Det lykkedes overraskende hurtigt med stropper at løfte den tontunge sten op med gravemaskinen og skubbe den på plads i hullet. Som glidemiddel for at få den på plads anvendtes havtang (fig. 29 - 31).

Under optagning af sten fra ruinens indre var det muligt at lægge enkelte direkte på plads i muren. Det tilbageværende hul i muren blev nu rensat af inden reetablering af murværket. Det blev i den forbindelse dokumenteret, at der har været benyttet ler til opmuring, som det fremgår af fig. 32 og 33. Efterfølgende blev muren genopført med udgangspunkt i Roussells fotos (fig. 34 og 35). Onsdag d. 31. juli - en uge efter arbejdets start – var restaureringen gennemført. Det færdige resultat ses på fig. 36 – 39.

Den opkastede vold af jord og sten bag nordmuren fra Roussells udgravning fjernedes i forbindelse med restaureringen. Dette indebærer, at den rekonstruerede mur nu også fremstår tydelig og klar set fra ydersiden (fig. 39). Overskud af sten fra ruinens indre og fra jordvolden bag nordmuren blev efter restaureringen efterladt i en bunke i området nord for nordmuren (fig. 40 og 41). Denne

løsning blev valgt, da det må skønnes, at de stammer fra hallens murværk og således har en vis dokumentationsværdi.

Som afslutning på restaureringen lagdes nye græstørv i festhallens indre, som blev skåret i kystbrinkerne sydvest for ruingruppen og transporteret i trillebør.

Fig. 24. Sten identificeres og mærkes af

Fig. 25. Enkelte sten kunne lægges direkte på plads

Fig. 26. Sten fra ruinen placeres bag nordmuren

Fig. 27

Fig. 28. De større sten fjernet fra hallens indre

Fig. 29. Den nedfaldne sten i vestgavlen sættes på plads

Fig. 30. Tang bruges som glidemiddel for at få den tonstunge sten i vestgavlen på plads.

Fig. 31. Stenene på plads i vestgavlen.

Fig. 32. Jacob renser op i nordmuren inden sten lægges på plads.

Fig. 33. Der påvistes brug af ler i murkonstruktionen

Fig. 34. Den største af de nedfaldne sten i nordmuren sættes på plads.

Fig. 35. Nordmuren under genopførelse.

Fig. 36. Den restaurerede vestgavl og nordmur set fra indgangen til festhallen.

Fig. 37. Festhallens vestgavl og nordmur efter restaureringen. I ruinens indre er pålagt græstørv.

Fig. 38. Nordmuren efter restaurering.

Fig. 39. Ydersiden af nordmuren efter restaurering.

Fig. 40. Den restaurerede festhal set fra nord.

Fig. 41. Den restaurerede festhal set fra nord.

Besigtigelse af ruiner mm i Qaqortukulooq

Besigtigelsen blev udført i forbindelse af restaureringen af ruinen af festhallen i fra d. 24. – 31.7. 2014. Deltagere: Jacob Bovin, Henrik Høier og Georg Nyegaard

Fig. 42. Ruin nr. 1.

Fig. 43. Kratvegetation i ruin 1.

Ruin nr. 1. Stald og hølade.

Der breder sig en tæt vegetation af pil og dværgbirk i ruinerne, som bør fjernes (fig. 42 – 43). Ingen øvrige plejetiltag påkrævet

Ruin nr. 2 – 5. Ukendt funktion.

Anlægsstrukturer observeret af Roussell ved undersøgelsen i 1935, som ikke er undersøgt.

Fig. 44. Kratvegetation under udvikling i boligen (Ruin nr. 6).

Ruin nr. 6. Boligen.

I området i og omkring boligen ligger store mængder af fårelort og hestepærer, som bør fjernes og hele området skal gennemgås og soigneret. I den "gamle" hal, der ligger øst for den stenbyggede hal, er der en tiltagende kratvegetation af pil eller dværgbirk (fig. 44), som bør fjernes. Ellers intet plejebæhov bortset fra den aktuelle restaurering af hallen.

Ruin nr. 7. Stald og hølade.

Recente bålsteder med affald blev fjernet i 1996, og siden har der ikke været lavet bål i ruinen. Intet særligt plejebehov.

Fig. 45. Ruin nr. 8. Kirkeruinens vestgavl.

Fig. 46. Kritisk parti i kirkeruinens sydvesthjørne.

Fig. 47. Nedfalden sten i kirkens nordmur

Fig. 48. "Fåreslid" i kirkeruinen

Fig. 49. Slid i tørven af får i NV-hjørnet i kirkeruinen

Fig. 50. Fårs slid i kystbrinken nedenfor ruinerne.

Ruin nr. 8. Kirke og kirkegård.

En gruppe sten i murkronen i kirkeruinens sydvesthjørne ligger yderligt og er tæt på at skride ned (fig. 45 og 46). Disse bør sikres så snart som muligt. Et lignende indgreb blev foretaget med succes i nordvesthjørnet i 2000 af Hans Kapel og Henrik Høier.

I kirkens murværk er der rigtig mange steder, hvor sten er faldet ud eller mangler, hvilket bidrager til at gøre murværket ustabilt. Indsættelse af sten vil mange af disse steder være vigtig for murværkets stabilitet på længere sigt. Eksempelvis er der et gabende hul i murværket allernederst i østgavlen på indersiden, lige under korvinduet (fig. 51), hvor der er risiko for nedskridning af sten. I enkelte tilfælde kunne vi påvise, at sten der mangler i murværket ligger i tørven lige under, hvor de er faldet ud (fig. 47).

I og omkring kirkeruinen ligger der meget store mængder af fåremøg, som skal fjernes. På grund af det defekte hegn omkring ruingruppen har fårene fået for vane at tilbringe natten inde i kirken. En morgen taltes 38 får i kirken, da vi kom til ruinerne. Tørven er slidt ned i kirkens indre langs østvæggen, sydvæggen og vestvæggen (fig. 48 - 49). Desuden er der områder på ydersiden langs vestvæggen, hvor tørven er slidt af. Der er således behov for pålægning af nye græstørv på et større område. Endvidere er der spor efter erosionsfremmende aktivitet af får langs kystbrinkerne umiddelbart nedenfor ruinerne (fig. 50)

Fig. 51. Manglende sten i nederst murværket under korvinduet.

Ruin nr. 9. Førrådshus (Skemma)

Ingen plejetiltag påkrævet.

Ruin nr. 10. Pak- eller deponthus ved kystbrinken.

Ingen plejetiltag påkrævet, men ruinen bør holdes under opsyn da den gennemskæres af kystbrinken.

Ruin nr. 11. Fåre- og gedestald med hølade.

Ingen plejetiltag påkrævet.

Ruin nr. 12. Mulig fåre- og gedestald.

Ikke udgravet anlæg. Ingen plejetiltag påkrævet.

Ruin nr. 13. Uidentificeret ruin.
Evt. fårestald og hølade.

Ruin nr. 14. Cirkulær dyrefold ("hestefold").

Umiddelbart nord for den cirkulære dyrefold ligger en stendynge, som stammer fra markrydningen i 1996-97 og tidligere (fig. 52). Fåreholder Kalistaaraq Karlsen havde fået tilladelse til at gennemføre rydningen, men arbejdet blev afbrudt i 1997, efter at landstyreformand Jonathan Motzfeldt havde aflagt besøg på stedet sammen med den islandske statsminister. Stendynge skal fjernes – ligesom den øvrige store mængde af sten fra rydningen blev det i 1997 af et arbejds hold fra daværende Qaqortoq Kommune.

Fig. 52. Stenbunke efter markrydning ved "hestefolden".

Det omgivende hegn

Det omgivende hegn blev etableret i 1996 i samarbejde med en flok unge fra Mellemfolkeligt Samvirke, fåreholder Kalistaaraq Karlsen, Qaqortoq Museum og Grønlands Nationalmuseum & Arkiv. Hegnet er i meget dårlig stand og fungerer ikke længere. Ifølge Kalistaaraq Karlsen blev det ødelagt flere steder i forbindelse med nedgravning af elkabler fra Qorlortorsuaq Vandkraftværk bag ruingruppen omkring 2005. Der bør laves et nyt hegn så hurtigt som muligt for at forhindre fårs frie adgang til området.

Referencer

Holm, G. F. 1883. Beskrivelse af Ruiner i Julianehaabs Distrikt som de ere undersøgte i Aaret 1880. Meddelelser om Grønland 6:3.

Krogh, K. 1973. Notater vedrørende restaurering af bispesædets ruiner, Gardar, Igaliku – august 1973. Danmarks Nationalmuseum.

Nyegaard, G. 2009. Restoration of the Hvalsey Fjord Church. I: Norse Greenland. Selected papers from the Hvalsey Conference 2008. Journal of the North Atlantic. Special Volumen 2.

Nyegaard, G. 2010. Pleje og synliggørelse af norrøne ruiner i Igaliku. Rapport om feltarbejde fra d. 11. august – 20. august 2010. Nunatta Katersugaasivia Allagaateqarfialu.

Roussell, Aa. 1941. Farms and Churches in the Medieval Norse Settlements of Greenland. Meddelelser om Grønland. Bd. 89. Nr. 1. København 1941.

Vebæk, C.L. 1964. Rapport vedrørende Sammenstyrtning af et Stykke af "Festhallen" ved Hvalsey Kirke. Findes i arkiverne på Nationalmuseet i København (Danmarks Middelalder og Rænnæssance). Påskrevet med pen at rapporten stammer fra C.L. Vebæks efterladte papirer.